

України (Кабінету Міністрів, Верховної Ради, Президенту, Верховному Суду) про внесення відповідних доповнень і змін в чинне законодавство, прийняття нових законів та інших нормативних актів; б) правова пропаганда і правове виховання населення з використанням засобів масової інформації різних рівнів.

Підсумовуючи викладене, треба підкреслити, що профілактична діяльність при розслідуванні злочинів взагалі і економічних зокрема, дасть найбільший ефект тільки тоді, коли вона органічно поєднується з економічними, соціальними, правовими і організаційними заходами попередження злочинності в масштабах країни.

Список літератури:

1. Зелинский А.Ф. Криминология. Курс лекций. Х., 1996.

Надійшла до редколегії 06.10.2000

*О.Л. Міленін, начальник Управління ДАІ
МВС України*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОСВІДОМОСТІ УЧАСНИКІВ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Останнім часом відбувається чимало техногенних катастроф, результатом яких є людські жертви, знищення й пошкодження техніки, іншого майна. Незважаючи на те, що для більшості людей ці події є абстрактними і далекими, ці чинники дійсності змушують всерйоз замислитись про безпеку людини в повсякденному житті. Поведінка людини на дорозі є одним із таких чинників. У цьому зв'язку актуальним є дослідження причин, що впливають на ступінь аварійності на дорогах. Найголовнішою з них є, звичайно, поведінка людини, оскільки левова частка ДТП - результат байдужого ставлення людини до власної безпеки на дорозі. Ціною недотримання правових норм, що регламентують відносини у сфері дорожнього руху, є людське життя, здоров'я. У 2000 р. в дорожньо-транспортних пригодах загинуло 5 тисяч чоловік, 27 тисяч - поранені. Найпоширенішими причинами ДТП є наїзди на пішоходів, зіткнення автомобілів. При цьому $\frac{3}{4}$ пригод відбувається з вини водіїв, а $\frac{1}{4}$ - з вини пішоходів [1].

Дослідження проблеми правосвідомості учасників дорожнього руху здатне допомогти з'ясувати, які чинники впливають на поведінку людини, а отже, й підвищити рівень безпеки на дорогах.

Ставлення людей до явищ дійсності у сфері дорожнього руху, їх ставлення до норм права в цій галузі формуються під впливом різноманітних умов і чинників. Серед них особливу роль відіграють стан доріг і об'єктів дорожньої інфраструктури, практика застосування правових норм у сфері дорожнього руху, економічні, екологічні і багато інших.

В.А. Сапун справедливо зауважує, що визначальним у соціальному рівні правосвідомості є предметна спрямованість діяльності суб'єктів право-

свідомості в сфері правового регулювання [2, с.17]. Вона визначає глибину відбиття правосвідомістю правових явищ, що характеризується ступенем («обсягом») знання права, знанням і оцінкою правових явищ, можливістю їхнього практичного використання. Таке усвідомлення диктується повсякденними умовами життя людей, їх практичними потребами, необхідністю дотримання і виконання юридичних обов'язків, або діяльністю по застосуванню правових приписів у конкретних життєвих обставинах.

Правовідносини у сфері дорожнього руху характеризуються різноманіттям учасників, що беруть участь у них. Коло учасників таких правовідносин чітко позначене у законодавстві¹. Ступінь правової підготовки в сфері дорожнього руху в учасників аналізованих правовідносин обумовлена наявністю або відсутністю у них навичок керування транспортним засобом. У основної частини учасників дорожнього руху, – її складають пішоходи або пасажирів, – через відсутність в них транспортних засобів, а, отже, і навичок керування ними, немає глибоких правових знань щодо дорожнього руху. Правосвідомість цієї категорії громадян стосовно аналізованої сфери суспільних відносин знаходиться на пересічному рівні. Його формування, як і формування буденної правосвідомості, у цілому відбувається стихійно. Повсякденне ходіння вулицями, спілкування з оточуючими, поїздки у громадському транспорті, вплив засобів масової інформації формує уявлення пішохода і пасажирів про норми права у сфері дорожнього руху. Однак, у чинному законодавстві (ст.20 Закону України “Про дорожній рух”) закріплене положення про те, що основи правосвідомості учасників дорожнього руху повинні формуватися ще з дитинства [4, ст.338]. Сьогодні це, мабуть, єдина норма, що визначає момент, із котрого потрібно формувати правосвідомість людини.

У тих учасників дорожнього руху, що мають такі навички (водії - аматори, водії - професіонали, водії, що займаються підприємницькою діяльністю в сфері дорожнього руху, посадові особи ДАІ) рівень правосвідомості в сфері дорожнього руху значно вищий, чим у пішоходів. Рівень правосвідомості різноманітних категорій водіїв теж не однаковий.

Рівень водія-професіонала, що займається автомобільними перевезеннями, вище аматорського рівня по керуванню транспортним засобом, тому що такий водій зобов'язаний знати не тільки правила дорожнього руху, але й норми, що регламентують перевезення автомобільним транспортом, умови допуску до здійснення перевезень, правила техніки безпеки при перевезеннях вантажів і пасажирів.

Розподіл правосвідомості на види за рівнем глибини відбиття правової дійсності (фахова, буденна, наукова) [5, с.138] у рамках суспільних відно-

---

¹ Згідно з п.п.1.9 п.1 Правил дорожнього руху учасник дорожнього руху – особа, яка бере безпосередню участь в процесі руху на дорозі як пішохід, водій, пасажир, погонич тварин [3, ст.119].

син у сфері дорожнього руху не цілком розкриває особливості видів правосвідомості цієї групи учасників дорожнього руху. Однією з обов'язкових умов, необхідних для реалізації громадянину права на керування транспортним засобом, є ретельне вивчення законодавства в сфері дорожнього руху і складання відповідного іспиту в ДАІ з метою одержання посвідчення водія. Таким чином, кожному водію необхідно знати правила дорожнього руху, що є, одночасно, технічною і правовою нормою, а також норми, що передбачають юридичну відповідальність за порушення цих правил. Це його прямий обов'язок. Тому будь-який водій, як учасник правовідносин у сфері дорожнього руху, має володіти не поверхневими й абстрактними, а спеціальними і систематизованими техніко-правовими знаннями в цій сфері. Істотною особливістю правосвідомості водія є знання правових норм - заборон у сфері дорожнього руху (заборона на перевищення швидкості, заборона на керування автомобілем у нетверезому стані, заборона на експлуатацію технічно несправного автомобіля, заборона на проїзд без дозволу ДАІ і Мінтранспорту великогабаритних автомобілів по автомобільних дорогах тощо). Дана вимога – не примха правотворців, а об'єктивно обумовлена турбота про безпеку учасників дорожнього руху, тому що ці правовідносини пов'язані певною мірою з ризиком для життя, а автомобіль є джерелом підвищеної небезпеки (ст.450 Цивільного кодексу України).

Усі зазначені чинники і обумовлюють необхідність окремої наукової розробки класифікації видів правосвідомості учасників дорожнього руху з урахуванням глибини відбиття правової дійсності.

З огляду на викладене, напрашується висновок про те, що правосвідомість водія стосовно правовідносин у сфері дорожнього руху не вписується в прийняте в юридичній літературі визначення буденної правосвідомості [Див. напр.: 2, с.12; 6, с.100]. По-перше, знання водієм законодавства ґрунтується не на житейсько-емпіричних уявленнях про законодавство в цій сфері, а на детальному вивченні правил дорожнього руху, адже, не виконавши цю вимогу, неможливо реалізувати право на керування транспортним засобом. По-друге, через те, що правила дорожнього руху – це техніко-юридична норма, вивчення таких правил потребує комплексного наукового підходу, тобто вивчення окремих норм адміністративного, кримінального, цивільного законодавства, вивчення будови автомобіля, знання окремих явищ фізики тощо. Приміром, для того, щоб уникнути зіткнення двох транспортних засобів, необхідно мати уявлення не тільки про те, чи мав водій право в даній ситуації проїхати перехрестя, але й про те, який в автомобіля визначеного типу гальмівний шлях.

Перераховані вище особливості правосвідомості водіїв як учасників дорожнього руху свідчать, що їхній рівень правосвідомості відрізняється від буденної правосвідомості і має деяку схожість із фаховою правосвідомістю. І.Ф.Покровський вірно помічає, що в реальному житті грань між буденною правосвідомістю, з одного боку, і теоретичною - з іншого боку,

дуже рухлива і відносна [7, с.17]. Проте не можна погодитися і з тим, що правосвідомість водія в сфері дорожнього руху є фаховою, за винятком, звісно ж, такої категорії водіїв, як співробітники ДАІ, оскільки саме вони безпосередньо і у першу чергу здійснюють правозастосовчу діяльність у сфері дорожнього руху. А здійснення правозастосовчої діяльності уповноваженим суб'єктом свідчить про те, що він є носієм фахової правосвідомості.

Самостійного аналізу потребує теоретична правосвідомість учасників дорожнього руху. Як відомо, теоретична правосвідомість, на відміну від буденної і фахової, характеризується більш глибоким проникненням у сутність правових явищ. Основні компоненти теоретичної правосвідомості (правові ідеї, наукові поняття, юридичні конструкції) переважно присутні в правосвідомості науковців [8, с.127].

У основі теоретичних уявлень про правосвідомість дорожнього руху лежать не тільки і не стільки юридичні ідеї і правові конструкції, а, у першу чергу, знання з економіки, медицини, екології, багатьох технічних наук, оскільки правовідносини в цій сфері пов'язані з експлуатацією техніки, автомобільних доріг, що потребує спеціальних технічних знань, які згодом знаходять своє відбиття у законодавстві.

Таким чином, специфіка правосвідомості учасників дорожнього руху полягає в тому, що вона формується не стільки під впливом правових явищ, скільки під впливом сукупності великого комплексу економічних, екологічних, технічних, медичних, правових, політичних чинників.

Список літератури:

1. Малиш Мирослава. Наша супермета – збереження життя і здоров'я громадян // Іменем Закону. 2000. 22 грудня.
2. Сапун В.А. Социалистическое правосознание и реализация советского права. Владивосток, 1984.
3. Правила дорожнього руху, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України № 1094 від 31.12.93 р. // Зібрання Постанов Уряду України, 1994. №5.
4. Закон України «Про дорожній рух» // Відомості Верховної Ради. 1993. №31.
5. Погребной И.М., Шульга А.М. Теория права. Х., 1998.
6. Погопейко Д.А. Правосознание как особое общественное явление. К., 1970.
7. Покровский И.Ф. Формирование правосознания личности (вопросы теории и практики). Ленинград, 1972.
8. Лукашева Е.А. Социалистическое правосознание и законность. М., 1973.

Надійшла до редколегії 12.10.2000